

ÎNSEMNĂRI FILOSOFICE

CE ESTE ORALITATEA SECUNDARĂ?

SERGIU MIHALCEA

What is secondary orality? The means of communication used by man have always been more than tools for transmitting simple messages or thoughts. Humanity has lived thousands of years in *primary oral* condition, before any abstract sign of the written letter existed. In those conditions, the perpetuation of collective memory, through standard formulas that supported expression and the transfer of knowledge, was the supreme wish. Writing as a man-made *tékhne*, based on the invention of the alphabet, would have profoundly transformed the thinking. Walter Ong's *theory of secondary orality* in the post print era is the subject of reference in this article. Television, smartphones and the Internet are fully developing the peculiarities of oral thinking. The consequences directly concern the dilution of the benefits offered to the reason by the literacy, the critical thinking, the individuality, the logical reasoning, process of which the language is part, validated in the pragmatics of the daily experiences of life.

Keywords: orality; literacy; secondary orality; civilization; cognition; noetics; postliteracy; posthumanism.

CONCEPTUL DE ORALITATE SECUNDARĂ

Ceea ce înțelege Walter Ong¹ prin *oralitate secundară* este prezentat și teoretizat, în studiul *Orality and Literacy, The Technologizing of the Word*, apărut în 1982. Revenirea la condițiile pre-alfabetizate de cogniție s-a accentuat, mai mult ca oricând, în istoria umanității, odată cu invenția mijloacelor electronice-digitale de comunicare în masă. Radioul a potențat oralitatea la o scară pe care însăși epoca pre-alfabetizată nu o putea fizic cuprinde.

¹ Walter J. Ong (1912–2003) a fost un savant american și preot iezuit, profesor la Saint Louis University. Interesul major l-a constituit studiul asupra „evoluției conștiinței umane” abordat în directă legătură cu evoluția mijloacelor principale de comunicare ale umanității. Cele mai reprezentative opere ale lui Walter Ong sunt: *Ramus, Method, and the Decay of Dialogue* (1958), *The Presence of the Word* (1967), *Rhetoric, Romance, and Technology* (1971) și *Interfaces of the Word* (1977). În anul 1982, apare *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, lucrare în care a teoretizat și conceptul de *oralitate secundară*. Site-ul universității Saint Louis, pe pagina dedicată amintirii profesorului Ong, sintetizează astfel esența lucrării amintite: „*Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* trece în revistă o nouă abordare de-a dreptul revoluționară privind contrastele dintre oralitate și alfabetizare, de la culturile antice până la cele prezente, cu atenție asupra implicațiilor pentru structuralism, deconstrucție, teoria actului discursiv și a teoriei feedback-ului cititorului, predarea abilităților de citire și scriere pentru bărbați și femei, studii sociale, studii biblice, filosofie și istorie culturală.”

Se remarcă astfel un aspect esențial ce ține, în primul rând, de modalitatea utilizării mijloacelor de comunicare electronice. Ong oferă un exemplu clar în legătură cu demersul radioului, fie și în etapa incipientă a dezvoltării sale ca mediu de comunicare ultramodern, la începutul secolului XX. *Vocile* care și-au oferit ideile a fi purtate de inefabilul sonor al radioului nu au folosit acest mijloc de comunicare ca o paideia grecească, ci, de cele mai multe ori, ca o armă ideologică sau de comunicare comercială. Funcția radioului în anii care au prefigurat cel de-al Doilea Război Mondial, de exemplu, a impus puterea vocii care a încătușat atât imaginarul, cât și libertatea ființei umane pe continentul european. Ceea ce eruditul profesor Walter Ong afirma despre impactul radioului în secolul XX poate fi luat în considerație și când discutăm impactul comunicării digitale, multimedia, social media asupra umanității, în deschiderea secolului XXI, supus *post-adevărului*, *post-umanismului*, concepte înrădăcinate de tot atâtea voci și minți care au folosit noile mijloace de comunicare, similar intereselor primilor maeștri ai disonanței cognitive, din era primelor aparate AM sau FM.

Pentru a putea cuprinde *oralitatea secundară* este atât logic, cât și binevenit din punct de vedere teoretic, să încercăm un răspuns, mai întâi, la întrebarea: *cum definește Walter Ong oralitatea primară?* Certitudinile de ordin științific și *cadru noetic*, așa cum adesea precizează savantul american în studiile sale de filosofie a culturii, lipsesc când se face referire la *oralitatea primară*²; dovezile civilizației și de creativitate umană devenind teaurizate, doar prin mediul alfabetizat, singurul care a putut încadra în formă fizică sensibilă memoria orală primordială, constantă a perpetuării a memoriei culturale a umanității pentru milenii. Prin aceasta, universul primar acustic al umanității rămâne și azi doar un mister întrevăzut, iar ceea ce ne este relevant, suportă diminuarea intrinsecă, a unei impuneri mijlocite eminentemente prin scriere.

Nu putem cunoaște lumea unei *oralități primare*, dar avem un capăt de pod solid, atunci când ne aplecăm asupra condiției *cuvântului*, sub raport lingvistic. Diferența esențială între dimensiunea umanității total pre-alfabetizate și secolele transformate de alfabetizare este următoarea: *cuvintele*, în oralitatea primară, *nu erau lucruri* și nu căpătașeră valența, pe care semnele vizibile o pot oferi percepției umane, printr-un mediu de comunicare devenit principal, așa cum este scrierea. Deosebirea ne apare la modul practic, în primul rând, sub raport kinestezic, căci volatilitatea oralității face imposibilă, de exemplu, posibilitatea de a atinge fizic un cuvânt. Nu poți vedea sau simți tangibil un cuvânt, precum a făcut posibil scrierea. O altă diferență fundamentală, care fixează felul în care se poate trata noetica oralității, este relevată atunci când Walter Ong afirmă că orice cuvânt scris poate fi considerat deținător al unui *reziduu oral*³. Acest aspect este

² Walter Ong, în *Orality and Literacy*, afirmă la pagina 38 a lucrării: „Vorbirea este inseparabilă din conștiința noastră și a fascinat ființele umane, a stârnit serios reflecție despre sine, încă de la primele etape ale conștiinței, cu mult înainte de a apărea scrisul”. O observație demnă de a fi precizată este percepția inițială asupra literelor abstracte ale alfabetului ca *modalitate de stocat în spațialitate a sunetului care era menit a fi inefabil* (Walter Ong, *Orality and Literacy, The Technologizing of the Word*, London and New York, Routledge, 2002, p. 38).

³ *Reziduurile orale* sunt particularitățile esențiale în cultura primară orală, gândirea fără participarea formulelor repetitive care asigurau permanentizarea memoriei vii nu putea fi luată în calcul.

determinant pentru comparația directă dintre *lumea orală primară* și *civilizația alfabetizată*, căci oralitatea primară nu deținea niciun reziduu, niciun cadru depozitar de natură materială inertă, cum ar fi imixtiunea absolut necesară a unui mijlocitor material ca acela al unui papirus, a pieilor de animal sau a foilor din hârtie. Orice istorisire, narațiune sau poveste din lumea *oralității primare* exista și se putea permanentiza în comunitate, doar ca un potențial regăsit în ființa vie, posesoare de *memorie vie*⁴.

Tocmai reiterarea avea astfel o amprentă specială, căci participarea fondului sufletec, al persoanei care expunea narațiunea epică, includea adesea și nota specifică a filtrului propriu, prin care ideile principale, *sine qua non*, erau livrate receptorilor de mesaj. Aceasta este o descoperire considerată de ordin recent, în lumea academică, odată cu teza lui Milman Parry, din anii 1920, ce demonstrează că variațiile epice fac parte din natura culturii oralității primare.⁵ Cu toate acestea, pentru Walter Ong, *literatură orală* este un „concept monstruos”. Înainte de a ilustra demonstrația profesorului american, trebuie remarcat faptul că principiul continuității în *oralitatea primară* este total inexplicabil pentru mintea alfabetizată obișnuită să înregistreze și să realizeze transferul de cunoaștere, doar pe baza a tot ce este conservat pe suport material sau digital. Savantul american oferă un exemplu pentru a face clar caracterul de unicitate al tradiției orale, ca moștenire vie a actelor comunicării umane prin spectacol, privat sau public, care nu poate suporta conceptul de „literatură orală”. Este ca și cum am gândi ideea de cal, fiind automobil fără roți, afirmă W. Ong. Este similară ipotezei în care pornești scrierea unei exegeze dedicată cailor, adresată oamenilor care nu au avut niciodată experiența sensibilă a vederii unui cal. Experiența directă, comună și totodată admis banală a omului de azi, cu automobilul, nu poate conduce la capacitatea de a cuprinde mobilitatea calului, doar destructurând înțelesul cuvântului *automobil*, prin ceea ce am definit ca „automobil fără roți”; cu alte cuvinte, este incomplet și neadevărat să dai o semnificație ecvestră unui termen din care ai îndepărtat determinarea automatismului tehnologic, dar ai păstrat atributul particularității lipsei de roți. Cititorii unui astfel de tratat vor completa cognitiv spațiile goale, pentru a rezulta un concept ciudat de *cal*, iar acesta este un risc, oferindu-se doar impresia că este apropiat sensul profund. Așa cum îndepărtarea diferențelor, între *cal* și *mașină*, nu va conduce la imaginea întregitoare, tot așa, *literatură orală* ar putea fi considerată eronat, doar ca *scriere orală*. În concluzie, atunci când abordăm stadiul pre-alfabetizat al umanității, suntem conștienți că ne aflăm în fața unor concepte mult mai adecvate cadrului unei discuții comparative, căci doar în felul acesta, diferența specifică a pre-alfabetizatului prezintă și conține *oralitatea*, ca în expresia lui Jurij Lotman, sintetizată ca „un sistem primar modelator”⁶.

⁴ *Memoria vie* era considerată ca păstrătoarea tezaurului cogniției de tip oral, condiție fundamentală pentru o cunoaștere autentică, neafectată de artificialitatea mortificării, prin scris, a cuvântului cu sens, explicație găsită atât în studiile lui Walter Ong, cât și ale lui Eric Havelock.

⁵ Adam Parry a întărit și explorat îndeaproape studiile tatălui său, Milman Parry, editând în 1971, la Oxford Clarendon Press, lucrarea acestuia din umbră, *The Making of Homeric Verse*.

⁶ Jurij Lotman, *The structure of the artistic text*, Ann Arbor, University of Michigan, 1977, pp. 21, 48–61.

De aceste tematici ține cont și Walter Ong atunci când inițiază teoretizarea *oralității* de tip *secundar*, în strictă corelație cu epoca dinaintea apariției alfabetului. Acesta afirmă:

Eu definesc oralitatea unei culturi total neatinsă de orice cunoaștere a scrierii sau a tiparului, fiind „oralitate primară”. Este „primară” prin contrast cu «a doua oralitate» a înalt tehnologizatei culturi a prezentului, în care o nouă oralitate este susținută de către telefon, radio, televiziune și alte aparate electronice a căror existență și funcționare depind de scriere și de tipar. Astăzi, o cultură orală primară, în sensul strict al termenului, cu greu mai poate exista, din moment ce orice cultură se bucură de știința scrierii și a experimentat efectele acesteia. Însă, în anumite grade, multe culturi sau subculturi, fie ele și într-o înalt tehnologizată ambianță, conservă mult din *mindset*-ul primei oralități.⁷

Jacques Derrida remarca faptul că *niciun semn lingvistic nu a premers alfabetizarea*⁸, altfel spus, în toată lumea oralității primare nu există vreun semn care să fie perceput sub statut lingvistic. Walter Ong conduce raționamentul mai departe, oferind ipoteza că nici prin *interiorizarea scrierii* de către ființele umane, nu se poate vorbi despre existența vreunui semn lingvistic, dacă este luată în considerație referința orală a ceea ce înseamnă cuvânt scris, pentru acesta argumentează: „*Gândul este adăpostit în vorbire, nu în texte, toate având înțelesurile lor prin intermediul referinței simbolului vizibil la lumea sunetului.*”⁹

În capitolul „Post Typography: Electronics”, regăsim fragmentul care este cel mai adesea citat, de fiecare dată când ideea de *oralitate secundară* este legată de gândirea lui Walter Ong.

Prefacerea expresiei verbale prin intermediul electronicii a adâncit angajamentul cuvântului în spațiu, inițiat de către scriere și intensificat de print, conducând conștiința către o nouă eră a unei oralități secundare. (...) În ciuda a tot ce se spune, aparatele electronice nu elimină cărțile tipărite, dimpotrivă produc și mai multe cărți. Interviuurile înregistrate produc, la rândul lor, mii de cărți și articole care „vorbesc”, toate acestea neajungând să fi văzut lumina tiparului, dacă nu exista posibilitatea înregistrării. Noul mediu îl consolidează pe cel vechi, dar cu siguranță, îl și transformă, deoarece favorizează un nou stil, conștient, lipsit de formalism, din moment ce oamenii alfabetizați consideră că schimbul oral trebuie să fie de la sine informal (pe când, oamenii culturii orale primare considerau în mod natural că acesta trebuie să fie formal).¹⁰

W. Ong apreciază că societățile pre-alfabetizate erau caracterizate de o gândire de grup din cauza lipsei de alternativă, iar odată cu noile reflexe ale gândirii analitice alfabetizate, această afinitate cognitiv umană de a acționa pe baza gândirii de grup a devenit o

⁷ Walter Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, 30th Anniversary Edition, London and New York, Routledge, 2002, p. 40.

⁸ Jacques Derrida, *Of Grammatology*, Johns Hopkins Univ. Press, 1976, p 14–15.

⁹ Walter Ong, *op. cit.* p. 100.

¹⁰ *Ibidem*, p. 157.

alegere conștientă. Considerăm că este criticabilă această abordare a savantului american, deoarece întreaga jumătate de secol de progres digital în comunicare, parcursă de la momentul lansării studiului *Oralitate și Alfabetizare* și până azi, contestă că asocierea persoanei umane cu o gândire de grup este făcută în deplină conștientizare, pe baza unei gândiri critice, caracteristică identitară minții alfabetizate. Gândirea de grup există într-o mai mare măsură decât gândirea în grup! Poate că nevoia ființei umane de a fi, în cuvintele lui Ong, *socially sensitive*, într-o traducere incompletă, *sensibil social*, poartă cu sine o realitate nefericită, dacă ar fi să comparăm idealul uman în cunoaștere sau comunicare al omului de azi, cu acela al omului din secolul Iluminismului. Această sensibilitate dispusă de mijloacele de comunicare devine dependență prin smartphone și alimentează prin empatia deformată tot ceea ce decurge din sentimentul că îți pasă de la distanță, cu reacția online de *like* sau *share*. Psihodinamica oralității a influențat covârșitor atât psihodinamica scrierii, cât și dialogul, retorica sau introspecția. Acest lucru este nuanțat astfel prin exprimarea lui Walter Ong:

Oralitatea secundară este în aceeași măsură, remarcabil de asemănătoare și remarcabil de diferită de prima oralitate. Asemenea oralității primare, oralitatea secundară a generat un puternic sentiment de grup, căci a asculta cuvintele rostite formează ascultătorii într-un grup, o adevărată audiență, tot atât cât cititul unor texte scrise ori tipărite conduc indivizii să se aplece asupra lor înșiși. Dar a doua oralitate generează un sentiment de coeziune pentru grupuri imens mai mari decât cele din oralitatea primară – satul global, al lui McLuhan.¹¹

Membrii comunităților orale primare aveau tot atâtea motive de interiorizare, precum are și omul acestei ere digitale multimedia, chiar dacă alfabetizarea este factorul civilizator atestat de sensul evoluției. Afirmăția lui Walter Ong, conform căreia omul epocii mijloacelor de comunicație electronice experimentează propensiunea de a fi îndreptat spre exteriorul propriei persoane. Ideea este argumentată pe baza efectului procesului de interiorizare căpătat odată cu alfabetizarea. În configurarea prezentă a contextului informațional în care trăim, considerăm că se poate susține teza lui Ong, dacă luăm în considerare gradul de interacțiune pe care individul îl poate atinge prin comunicarea social media digitală. Am putea, foarte sugestiv, sintetiza esența acestei idei, prin comparația obiectivului cărții scrise față de obiectivul conținutului social media.

Volumele lui Peter Ramus din Evul Mediu¹², comentariile scrise ale lui Voltaire din plin Iluminism sau cărțile lui Umberto Eco, din trecutul apropiat, nu au avut ca scop

¹¹ *Loc. cit.*

¹² În volumul *Ramus, Method and Decay of Dialogue*, Walter Ong argumentează faptul că, paradoxal, însăși logica, în timpul reformelor în educație demarate de către Peter Ramus, a fost considerată în conștiința publică vitală pentru pedagogie, dar nu în mod necesar pentru gândirea de zi cu zi a ființei umane. La Peter Hispanus, de exemplu, în „Summule logicales”, logica nu era descrisă ca imperios necesară ca „artă de a gândi” în viața de zi cu zi, ci dedicat problemelor de metodă pedagogică (Walter Ong, *Ramus, Method and Decay of Dialogue: From the Art of Discourse to the Art of Reason*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts 1958, p. 150).

menținerea atenției consumatorilor, ci limpezimea și concentrarea gândirii proprii a omului în relație cu mesajul textelor. Se poate constata că atât lui Walter Ong, cât și lui Marshall McLuhan le-a fost cu neputință a anticipa dimensiunea efectelor pe care interacțiunea omului cu social media digitale le va impune cogniției și a comportamentului uman. Pentru a da o dovadă, expunem o abordare, care din perspectiva actuală, pare falsă ori, cel mult, paradoxală. În studiul deja citat, la aceeași pagină 157, a ediției aniversare, Ong afirmă: „atunci când prima oralitate promovează spontaneitatea, din cauză că reflexivitatea implementată de scriere nu este posibilă, oralitatea secundară promovează spontaneitatea pentru că, prin reflecție analitică decidem că spontaneitatea este un lucru bun”¹³. Așa cum bine observăm azi, spontaneitatea nu este în social media un act de voință conștient direcționată, ancorată în raționamentul analitic al ființei umane. Explicația stă în faptul că paradigma imprimată relației om–mediu digital, în prezent, este aceea a consumatorului, absorbit mediului digital social media, nu a ființei umane dotate cu rațiune. Pe când, Ong pune în seama deciziei umane conștiente spontaneitatea ca un fenomen *per se*, „bun”, în urmă doar cu 40 de ani, înainte de explozia revoluționară a tehnologiilor digitale:

Focusul este pe relațiile dintre oralitate și scriere. Alfabetizarea a început cu scrierea, dar, într-o etapă ulterioară, a implicat tiparul. Cartea de față se ocupă, într-un fel, de tipar, precum tratează și scrierea. Face totodată o mențiune trecătoare la procesarea electronică a cuvântului și a gândului, precum este întâlnit la radio, televiziune și la transmisiile satelit. Înțelesurile noastre asupra diferențelor dintre oralitate și alfabetizare s-au dezvoltat abia în epoca electronică, nu mai devreme. Contrastul între media electronică și tipar au rezonat cu cele dintre scriere și oralitate. Era electronică este totodată și o epocă a unei oralități secundare, oralitatea telefoanelor, a radiourilor și a televiziunii, care depind de scriere și tipar pentru a exista. Trecerea de la oralitate, la alfabetizare și la procesarea electronică angajează atât structuri sociale, cât și economice, politice sau religioase. Acestea sunt doar interese indirecte ale acestei cărți, care tratează, mai degrabă, diferențele dintre mentalitatea orală și culturile alfabetizate.¹⁴

Ignoranța are aceleași consecințe grave atât în lumea orală, cât și în civilizația alfabetizată. Nu deținerea mijloacelor performante de comunicare reprezintă garanția că ființa umană va avea interesul să dețină și să folosească benefic cunoașterea pe care o poate obține prin educație. Într-o cultură deformată de mass-media, se uită adesea că în ceea ce privește știința, antonimul direct al adevărului este ignoranța, nicidecum falsul, căci tot ceea ce are statut de falsitate în termenii științifici reprezintă o negație; tot așa cum în teologie opusul adevărului este erezia!¹⁵ Prin urmare, în condițiile lumii actuale, cunoașterea și comunicarea sunt interdependente, dar însăși modul de folosire al instrumentelor digitale necesită o „alfabetizare” proprie. Indiferent de creativitatea potențată,

¹³ Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, p. 157.

¹⁴ *Ibidem*, p. 33.

¹⁵ Andrzej Jarczewski, *The Verbal Philosophy of Real Time*, Cambridge Scholars Publishing, 2020, p. 97.

deschisă prin scriere sau încastrată în digital, cuvântul oral este și va fi o *permanență interioară*, vocea din mintea oricărui om nu va putea fi amuțită, nu va putea fi transformată în șir numeric 0-1.

În consecință, *cuvântului oral va dăinui*, în primul rând datorită imposibilității anulării sunetului mental prin citire, scriere sau digitalizarea acestora. Pe fondul acestui fapt, Ong apreciază că mijlocul principal de comunicare uman rămâne vorbirea. Este „natural” ca toate celelalte mijloace moderne de interacțiune umană pe baza comunicării să fie convertite și în opțiunea oralității. De la WhatsApp, până la Facebook, opțiunea vocală este o constantă, criteriul diferențiator regăsindu-se în ușurința utilizării de către oricine. Considerăm că acest aspect este vital, ipoteza noastră mergând în direcția de a considera că tocmai această ușurință de a prefera opțiunea orală a multimediei, în orice situație, conduce la *infuzia necuvenită de spontaneitate indusă și diluare a gândirii critice*¹⁶. Aportul definitoriu al scrierii a fost acela că prin actul în sine al exprimării gândurilor în cuvinte, așternute pe orice suport, fie el și digital, mintea ființei umane acționează rațional, responsabil detașat de impulsurile reacțiilor verbale. Oralitatea, mai mult sau mai puțin, prin intrinseca ei propensiune, predă inefabilului fluxul de vorbire. Omul *oralității secundare* a deprins obișnuința ca însăși scrierea, reprezentanta prin excelență a *rațiunii în exercițiu*, să se permanentizeze în spațialitate digitală, tot ca un inefabil, care se încastrează digital într-o permanență, prin ceea ce în limba engleză s-a impus ca *datafication*¹⁷. Este aceasta o discreditare a alfabetizării sau una de degradare a cogniției umane? Cibernetica are un aspect diferențiator, așază în fundalul raportului direct dintre mintea umană și limbaj cifrele, algoritmi, precum o cortină a mesajelor alfabetizate sau multimedia. Aceasta nu este ipostază inițiată de alfabetizare. În spatele fiecărei litere din carte, ca obiect fizic, stă mintea umană, care decriptează sau interpretează sens, nu șiruri de zero și unu.

Particularitățile prin care omul pre-alfabetizat comunică sunt descrise de Walter Ong prin noțiunea de *psihodinamică*, atribuind forțelor conștiente și inconștiente sursa emoțiilor și a sentimentelor care stau la baza acțiunii ființelor umane prin comunicare față de comunitate și față de membrii acesteia. Înșiruirea acestora este foarte necesară deoarece, implicit, sunt scoase în relief atributele *oralității secundare* prezente în epoca digitală. Walter Ong împarte psihodinamica gândirii orale în următoarele feluri specifice: *cumulativă, asociativă, redundanță, conservatoare, situațională, empatică, homeostatică*.

Înțelegerea și definirea psihodinamicii oralității nu erau foarte elaborate la nivel academic odată cu începutul secolului XX. Demersul lui Walter Ong, fie el și teoretic, de

¹⁶ Alternativa oralității este înțeleasă atât ca model cognitiv, cât și ca instrument. Tiparul unei gândiri orale, conform teoriei lui Walter Ong, este diferit față de rațiunea demersurilor susținute critic.

¹⁷ Sensul noțiunii *datafication* face referire la tehnologiile și instrumentele care procesează informațiile obținute prin care este transformată organizația pe baza datelor de eficientizare. Procesarea tuturor actelor digitale profesionale, comerciale, publice și private ale ființei umane și prefacerea lor în date imprimă un aspect determinist al cadrului social interuman. *Datificarea* este mai mult decât crearea de informație, ea reprezintă un fenomen al epocii digitale cu impact direct în cuantificarea vieții umane, iar acest criteriu în evaluarea activității sau a intelectului uman nu reprezintă esența ființei umane.

a reconstrui mintea omului din prima oralitate rămânea astfel o imposibilitate, însă a putut prinde *un capăt de fir gnoseologic*, dacă ne putem exprima figurat, alegând să se aplece asupra *cuvântului ca sunet*. Esența culturii ancorate în verbalizare, susțin Walter Ong, Milman Parry, Eric Havelock, o identificăm cercetând *natura sunetului ca sunet*; de aici motivația definirii atributelor pe care le descrie în cadrul psihodinamicii oralității. Vom prezenta liniile directe ale fiecărei particularități enunțate de către Walter Ong, pentru a reuși să conturăm o cât mai obiectivă perspectivă a relației și diferențelor dintre mintea orală și mintea alfabetizată.

CUMULATIVUL ÎN DEFAVOAREA SUBORDINATIVULUI

Argumentarea pornește de la învederarea că mintea alfabetizată are un trecut milenar oral; astfel, cuvântul sonor, rostit, deține putere și potențialitate de înfăptuire. Ong oferă exemplul stilului literar al Evangheliei, ca remarcabilă dovadă a oralității; prin urmare, menționează evenimentul ce-l are ca protagonist pe Adam prin care atribuie nume lucrurilor, conferind prin asta putere, identitate destinată lucrurilor. Temeiul acestei forțe umane de a denumi este motto-ul oralității primare, pe care l-am putea sintetiza în expresia următoare: *vei ști doar ceea ce poți să-ți amintești* prin formule mnemonice. Prin aceasta, întregul ansamblu sufletească contribuie la ceea ce indică memoria personală și memoria comunității.

Prima considerație care încadrează noetica oralității circumscrie cuvântul rostit, în mediul lipsit de orice alfabetizare și stabilește că deține o relație cu totul specială cu timpul. Dintre toate senzațiile noastre percepute cu organele de simț, inefabilul sonor este *gândit* de creierul uman doar atunci când sunetul dispare. De aceea, Ong afirmă: „Sunetul există doar când își încetează existența!... Nu există cale să oprești sunetul și să ai sunet”¹⁸. Este explicabil de ce, în limba ebraică veche, cuvântul *dabar* are semnificație dublă, de *eveniment* și de *cuvânt*. În lipsa sunetului, există doar tăcerea, afirmă Ong, însă aici este nevoie să intervenim cu o precizare. Tăcerea este o realitate, dacă luăm în considerare manifestarea față de celălalt, dar sub raport subiectiv, mintea umană „rostește” pentru sine gândul. Pentru oamenii primitivi¹⁹, cuvântul avea puteri magice. Este suficient să amintim aici *fenomenul auzirii vocilor* în mintea persoanelor lipsite de orice alfabetizare, aculturalizate totodată față de orice experiență media, din triburile africane. Auzul vocilor nu avea niciun aspect patologic în comunitatea tribală, dimpotrivă, ele erau considerate ca o relație existentă cu strămoșii. Am putea să întrebăm retoric dacă nu cumva primitivii epocii digitale nu au făcut din cuvânt tot un lucru magic, în detrimentul rostului alfabetizării? Suntem primitivi, noi cei de azi, în raport cu ce, dacă ne gândim că marketingul și televiziunea au redat aceeași forță mistică oricărui cuvânt? În raport cu adevărul.

¹⁸ Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, p. 59.

¹⁹ Simon McCarthy, *Hearing Voices The Histories: Causes and Meanings of Auditory Verbal Hallucinations*, Cambridge University Press, 2012, pp. 165–166.

O altă identitate psihodinamică a oralității este reprezentată de caracterul *preponderent asociativ și nu analitic*. Formulele care au fost perpetuate în scopul continuității memoriei în fapt considerăm că erau ele însele ceea ce se poate numi *memoria*. Expresia de tip oral, fundamentală existenței epopeilor, ritualurilor sau folclorului, este construită pe baza asocierilor etalon. Pentru Homer, soldatul nu era doar soldat, ci „bravul soldat”²⁰, acest aspect stilistic conducea la reținerea sutelor de versuri, prin crearea așa-numitelor puncte de jalonare epică. Clișeele prin permanența epitetelor afectau memoria, nu doar o ajutau, de aceea Lévi-Strauss constata că *mintea sălbaticului*, a se înțelege omul oralității primare, avea deprinderea de a totaliza, căci formulele folosite, odată acceptate, rămăneau fixate în memoria colectivă, erau oferite generațiilor viitoare întocmai cristalizate.

REDUNDANT ȘI ABUNDENT

Expunerea în scris a gândurilor solicită o continuitate, o formă logică de expunere, stabilind, prin însăși existența textului fizic regăsit pe suportul hârtiei sau digital, un fir roșu al continuității, pe care Ong îl plasează „în afara minții”. Oralitatea discursivă se preocupă de înaintarea în expunere, căci nu există cale de a întoarce pagina anterioară în epicul narativ al lumii pre-alfabetizate. Revenirea asupra celor afirmate a determinat redundanța narațiunii pentru mintea eminentemente orală. Lipsa liniarității și raționamentul expus sub forma gândirii analitice reprezintă un efect al introducerii în comunicarea umană a tehnologiilor artificiale de scriere și păstrare a cunoașterii pe medii externe creierului uman. Atributele acestea le regăsim în epoca apariției radioului, televiziunii și internetului comunicării multimedia. Repetiția nu mai este *mama învățăturii*, ci a reușitei de a fi captată atenția pentru a face cogniția captivă. Amplificarea electronică a acusticului este întărită în următoarea exprimare a lui Walter Ong:

Culturile orale încurajează fluența, plinătatea. Retorii aveau să numească aceasta *copia*²¹. Au continuat să o încurajeze, dar cu o omisiune, atunci când au modulat retorica de la o artă a vorbirii în public, la o artă a scrisului. Textele scrise timpurii, de-a lungul Evului Mediu și al Renașterii, sunt pompoase datorită stilului amplificat, pentru standardele moderne, redundant de plictisitoare. Preocuparea pentru copie rămâne intensă în culturile occidentale, atâta vreme cât culturile acestea susțin un reziduu oral masiv – care se întinde, mai mult sau mai puțin, în Romanticism și după acesta. Thomas Babington Macaulay (1800–59) este unul dintre deplini victorienii, ale cărui compoziții scrise au un stil pleonastic care se citește într-o notă de exuberanță, tot așa cum sună orațiile, întâlnite ca stil, adesea, în scrierile lui Winston Churchill.²²

²⁰ Raphael Patai, *The Jewish Mind*, Charles Scribner, New York, 1977, p. 51. Autorul demonstrează că epitetul făcea parte chiar din registrul profeților biblici și apărea chiar în poemele ugaritice, în directă legătură cu zeii canaaneni, prin aceasta demonstrându-se că epitetul făcea parte nu doar din lexic, ci din gândirea iudeo-creștină.

²¹ Studiul lui Desiderius Erasmus, *On Copia of Words and Ideas: De Utraque Verborum...*, Marquette University Press, 1999, rămâne un exemplu etalon pentru evidențierea a ceea ce înseamnă, din perspectivă retorică, latinescul *copia*.

²² Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, p. 68.

CONSERVATOR ȘI TRADIȚIONALIST

Culturile orale au deprins *cultul repetiției* pentru a nu pierde cunoașterea pre-conceptualizată, or acest comportament cultural imprimă o paradigmă închisată, care a condus la menținerea unei inhibări intelectuale. Spargerea acestor limitări în gândirea umană s-a putut face doar prin interiorizarea alfabetizării, în felul acesta experimentarea și ieșirea din normativitate au condus la creativitate și autonomie reflexivă. Dar scrierea a dezvoltat ea însăși propria formă de a fi utilizată cu scop conservator. Un exemplu poate fi dat amintind perioada timpurie a Sumerului, când varianta scrisă a codului moral și legal a fost impusă, tocmai pentru a putea fi păstrat și permanentizat. Aici, consfințirea variantei scrise, precum la Homer, din punctul de vedere al bogăției orale a fost o sărăcire, căci aventura lui Odiseu avea sute de variante. Oralitatea nu amenda ornamentele stilistice care împodobeau figurativ corpul fix și riguros conservat al fluxului epic, particularizând originalitatea de tip oral primar.

APROPIAT DE UNIVERSUL UMAN

Savantul american face referire prin aceasta la *tezaurul oralității* care deținea o conceptualizare extrasă din experiența directă de viață, general discernabilă. Temerea primordială față de noul *spirit al literelor scrise* era aceea că vor governa matricea minții umane, crezându-se că primordialitatea textului va conduce omul către dezumanizare. Spaima textului că va rupe legătura dintre oameni era una de-a dreptul metaforic antropofagă. W. Ong accentua *naturalitatea* limbajului din cultura primară greacă, lipsită de alfabetizare, unde nu exista *ideea de listă*. Chiar genealogiile erau constituite din enumerări ale persoanelor în cauză, cărora le erau alăturate numelor, în mod direct, identificări ale activităților particulare îndeplinite în comunitate de cei menționați. Astfel se petrece și în cazul enumerării navelor din flota conducătorilor greci, în cartea a doua a *Iliadei*. Toate aceste zeci și zeci de nume sunt particularizate prin notarea acțiunilor umane care îi defineau, ca reprezentanți de seamă ai societății. De aceea, culturile orale nu dețin statistici cu prezența strictă a informației detașate de factorul uman, tot așa cum un manual de navigație sau de orice altă îndeletnicire era de neconceput și ar fi fost inutil, deoarece toate profesiile erau deprinse prin noviciat, în relație directă cu un maestru. Tot aici am putea încadra și o altă particularitate a minții orale primare, pe care Ong o analizează separat, însă considerăm că i se subsumează celei de apropiere umană.

SITUAȚIONAL MAI DEGRABĂ, DECÂT ABSTRACT

Cadrelor situaționale de referință, ori de câte ori era necesar a fi expuse idei, aveau întâietate în societatea greacă, fie și după adoptarea scrierii. Presocraticii aveau, de exemplu, despre conceptul de *justiție* un mod de abordare operațional, și nu unul strict formal. Fondul reziduului oral al cogniției înmuia astfel abstractul, făcându-l accesibil. Acest fapt

ne duce cu gândul la precizarea lui Lucien Lévy-Bruhl, legată de clasificarea omului oralității primare, ca fiind *primitiv*. Lévy-Bruhl propunea convertirea atributului de *primitiv* în *pre-logic*. Astfel, condiția ființei umane nu era dezavantajată la nivel de gândire. Alexander Luria²³, în cercetările sale directe realizate în diverse colectivități de oameni din Uzbekistan, lipsiți de orice alfabetizare, arăta că figurile geometrice căpătau nume asemenea obiectelor, deoarece abstractizarea nu făcea parte din instrumentarul cognitiv familiar. De aceea, un cerc era identificat mai degrabă „ceva asemănător unei farfurii”.

Experimentele de gândire inferențială, silogistică, diferențială au ilustrat rezultate elocvente pentru specificitatea minții orale. Luria a pus în fața următorului șir de cuvinte mai multe persoane lipsite de cunoașterea scrisului și a cititului, oameni a căror existență se petrecea în mediul cultural lipsit de mijloacele de comunicare care susțin oralitatea, dar se bazează pe alfabetizare, cum ar fi televiziunea sau radioul. Mai mulți oameni nealfabetizați din Uzbekistan au fost rugați să identifice din enumerarea următoare ce cuvânt nu se potrivește: *topor*, *ciocan*, *buștean*, *fierăstrău*. Rezultatul a fost sugestiv, aceștia au analizat acest șir de cuvinte în funcție de gândirea situațională, cum a fost caracterizată de Luria, și nicidecum în termeni de categorii distincte. Unul dintre subiecți a motivat faptul că niciunul dintre cele patru cuvinte nu s-ar înscrie în șir. Motivația a fost simplă: atât toporul, ciocanul, cât și fierăstrăul pot fi de ajutor în prelucrarea bușteanului.

Utilitatea logicii formale a putut apărea ca etapă ulterioară invenției și interiorizării alfabetizării. Distinctivă pentru *psihodinamica oralității* este înregistrată de Walter Ong și *empatia cu accent asupra participării umane*, nicidecum obiectivitatea strictă, posibilă doar prin deprinderea alfabetizării. Tema educației este înțeleasă cu particularitatea acesteia fundamentale, în cadrul acestui punct al psihodinamicii oralității primare. Acumularea de cunoaștere nu era concepută în absența creării unei relații empatice, directe, cu ceea ce Eric Havelock numea *cunoscătorul*²⁴. Azi, educația online reface cadrul oral primar prin artificializarea empatiei sau prin promovarea unui *self-teach online*. Să nu uităm că excluderea poeziei din cetate s-a produs pe considerentul că judecată pe baza alegerii inimii sau a sufletului nu mai corespunde noii deschideri oferite de alfabetizare. Dacă vom gândi în termeni dihotomici epoca de interiorizare a digitalizării din prezentul începutului de secol XXI, față de alfabetizarea deja clasică, am putea cădea în capcana de a aprecia, în mod contrar, că toți cei care apără alfabetizarea de tip clasic merită izgoniți din cetate pe motiv că reprezintă pasul pe loc al evoluției umane.

HOMEOSTATIC

Încadrarea ca hemostatică a *psihodinamicii oralității* aparține cercetătorilor Jack Goody și Ian Watt, pe care Walter Ong o preia pentru a evidenția o notă relevantă a gândirii de tip oral. Particularitatea de a trăi în prezent implică necesitatea unei excluderi

²³ Alexander Luria, *Cognitive Development: Its Cultural and Social Foundations*, Harvard University Press, 1976.

²⁴ Eric Havelock, *Preface to Plato*, Harvard University Press, 1982.

a ceea ce putem numi „o memorie inutilă”. Cuvântul ca atare nu exista indexat în dicționare, nu avea straturi de semnificație, mintea orală neavând nicio propensiune spre definiția cuvintelor. Tot registrul de înțelesuri al unui cuvânt reieșea din modul utilizării lui în prezent, împreună cu tot ansamblul de gesturi, rostire, empatie, nu erau adăpostite în paginile unei cărți. Jean-Marie Bertrand²⁵ s-a aplecat îndeaproape asupra transformărilor din societatea și mentalul uman, odată cu trecerea umanității de la oralitatea primară, la cea alfabetizată. Apreciem că este relevant să evidențiem ideile definatorii ale lui J.-M. Bertrand despre particularitățile instituite de scriere în cadrul cetății; specificitatea gândirii din oralitatea primară devenind astfel mai bine conturate. Ne vom opri la funcția scrierii în domeniul dreptului din Grecia Antică, civilizație atât de relevantă în stabilirea legilor scrise, deoarece odată instituționalizată alfabetizarea, formă scrisă a legii a căpătat valoare de referință. În perioada interiorizării scrierii, începută din secolul VII î.e.n., însuși Platon, cel care se declara împotriva scrisului, apărând în acest fel sufletul ființei umane, recunoștea totuși menirea scrierii pentru ordinea și buna organizare a cetății.

Ruptura de oralitatea primară a condus umanitatea *de la starea naturală*, la civilizarea prin existența în ordinea progresului cetății, în primul rând, prin intermediul textului legislativ. Orice lege considerată ancestrală, permanentizată prin tradiție și moștenită, prin predare orală, deține doar o aparență normativă, este un obicei, nu poate fi numită lege, căci „legile nescrise nu sunt legi”²⁶, de aceea am putea concluziona că ridicarea la rang de lege nu poate exista în absența scrierii.

Platon respinge existența unei legi care să fie considerată lege, doar pentru că se regăsește în circulația sa orală. Când ne referim la ἄγραφος νόμος (*agrafos nomos*), este implicată apartenența la un bagaj ancestral cutumiar pe care ființa umană este gata să îl valideze ca sacru, esența acestui *agrafos nomos* se înțelege și mai bine dacă ne gândim că în preistoria noțiunii, νόμος găsim sensul, de *a distribui cuvântul rostit*. În comunitățile primitive, eminemente orale, bazate pe interpretarea în formule verbale a ritualurilor, unde sistemul referențial era memoria ancestrală, încălcările codului de conduită erau percepute de obicei ca sacrilegii, judecate de către aleșii îndrituiți cu acest rol. Pentru Platon, legile care nu existau scrise în codul civil puteau cel mult să fie apreciate ca purtătoare ale unui drept bazat pe tradiție, iar exercitarea actului de justiție va implica cetățeni civilizați de alfabetizare. Prezentul post-adevărului conduce la repunerea acestei esențiale probleme pe care o regăsim acut în perioada de trecere a societății umane de la oralitate la alfabetizare, digitalizarea; ideea conform căreia obiceiul poate fi gândit ca un construct, urmare a conformării umane față de legea scrisă. Prin aceasta, pretinsa anterioritate care poartă cu sine supremația tradiției în fața dreptului instituit prin legea scrisă se diluează. Observația lui J.-M. Bertrand este una demnă de menționat: „Legile nescrise aveau să fie considerate ca un fel de țesut conjunctiv oferind omogenitate ansamblului de sistem legislativ!”²⁷ Platon prezintă pe larg mitul lui Theuth, mitul ce tratează invenția

²⁵ Jean-Marie Bertrand, *De l'écriture à l'oralité: Lectures des Lois de Platon*, Paris, Éditions de la Sorbonne, 1999.

²⁶ *Ibidem*, paragraf 51, p. 60.

²⁷ *Ibidem*, p. 61.

scrierii, în fața deschiderii lumii noi și a modului alfabetizat de comunicare, totodată factor destabilizator al continuității transferului de cunoaștere axat doar pe formula orală!

El [Platon] știe că limbajul vorbit este datul imediat pentru care și cele mai primitive ființe umane sunt dotate. Acestea îl folosesc într-un raport imediat cu morala și adevărul. Este un mod universal de comunicare, simbol al unității lumii naturale. Este vorbit în Oracole, la Dodona și Delphi și poate împrumuta intermedierea trunchiului de stejar și a pietrei fără să fie obligat să imagineze că omul care înțelege ceea ce i se spune își pierde umanitatea. Raportul cu celelalte și ceilalți pare imediat. Este utilizat în timp ce individul îl deprinde în cadrul familiei ca un element în sine fără să aibă nevoie să îl învețe propriu-zis, căci nu există un profesor care să poată fi însărcinat cu predarea lecțiilor de limbă maternă.²⁸

Raportul dintre *cuvânt* și *lucru* naște problematica opoziției între *teza convenționalistă* și *teza naturalistă*. În ambele, de-a lungul timpului va exista calitatea acestora de a fi percepute, așa cum notează Jean Marie Bertrand, ca un *garant al exprimării adevărului* (în original, în limba franceză, *divin onomaturge*). Grecesul *onomaturgie* este compus din *onoma*, ceea ce înseamnă *cuvânt*, și *-urgie*, arta *de a pune în act*, de a crea în formă realizată. Acest *-urgie* pornește de la *ergon*, însemnând acțiune, *a pune în operă*. În exprimarea lui Socrate din cadrul dialogului *Ion*²⁹ reiese foarte clar că însemnătatea cuvintelor are rol principal de semnificație, nu de imagine, de metaforă sau de paradigmă, idee regăsită și în *Legile* lui Platon, unde cuvântul rostit este inutil în multe dintre interacțiunile omului primitiv, într-o lume obiectivată, căci tot ceea ce este rostit nu are de-a face cu o conștiință retorică de a duce în eroare pe celălalt, iar aderența ființelor umane la ceea ce este auzit nu naște suspiciuni sau neîncredere.

În totală contradicție, scrierea, în mitul lui Teuth, apare ca o invenție umană cu o amprentă supraumană, de natură divină, dar realitatea este că scopul acesteia se înscrie în rostul războiului și al acțiunilor politice, Diodor este cel care lansează ipoteza potrivit căreia primele comunități primitive care au arborat simboluri alfabetizate, însemne unde a fost necesar scrisul, au fost cele care au apelat la această cale pentru a se diferenția ca autenticitate față de popoarele dușmane. Transformarea lumii primitive orale se produce prin trecerea de la sate la fondarea cetăților cu sistem centralizat de administrare, locul unde emanciparea militară, pe baza progresului sistemului politic, are ca fundament revoluția mijloacelor de comunicare alfabetizate. G. Glotz constata că scrierea nu „oferea un refugiu celor slabi împotriva celor puternici”³⁰, ci era un instrument de emancipare politică. *Scriere și război* ar fi o temă perfectă pentru o teză de doctorat asupra impactului mijloacelor mass-media, asupra modelelor economice, sociale și politice. Scrierea, ca discurs afirmat al vocii oficiale a cetății către cetățeni, devine o *modalitate precis politică a limbajului*. Exercițarea artei războiului, totodată, cunoașterea scrierii și a cititului reprezintă o *capacitate de netăgăduit de socializare*, în exprimarea lui J. M. Bertrand.

²⁸ *Ibidem*, p. 64.

²⁹ Platon, *Dialoguri*, trad. rom. Cezar Papacostea, București, Editura Univers Enciclopedic, 2010.

³⁰ Denis Rousset, „Les frontières des cités grecques”, în *Cahiers du Centre G. Glotz*, No. 5, 1994, pp. 97–126.

Școlile Greciei antice impuneau obligativitatea educației alfabetizate ca obiectiv de emancipare și progres social, copiii în acest fel, deveniți elevi, nu mai erau priviți ca o proprietate a părinților lor. C. G. Thomas³¹ se remarcă prin expunerea ideii că practica scrierii, prin definirea unui cod civil, nu s-a născut din dorința primară de a pune capăt inechităților sau de a rezolva conflictele civile din societate, ci, prin scriere, inegalitățile au devenit insuportabile pentru elita politică a cetății, așadar nu schimbarea instituțională a făcut imperios necesară scrierea, ci tocmai existența acesteia a făcut inevitabilă evoluția noilor raporturi umane.

Scrierea a fost totodată o imixtiune în viața privată, indivizii care deprindeau arta scrisului și a cititului obțineau percepția că orice gând intim sau rostit către persoanele din intimitate, odată ce ar lua și forma articulată vizual, spațializată pe hârtie, gata să meargă în lume, va degrada valoarea umană. Azi, vizualul îndeplinește același rol, condus până la formele brute și vulgare ale vulgarității prin imagini video. „Scrierea” omului digital se face prin imagini.

Deocamdată parcurgem o eră a post-adevărului digital, căci lipsește exact moralizarea sau civilitatea mediului nou de comunicare interdependent planetar. Prin modelul acesta se construiește o lume, acum este a unui limbaj spontan prin imagini descalificante ale intimității, compromițătoare la adresa rațiunii, însă e indicat să privim în viitor. Post-adevărul nu este fatalitatea umanității. Discursul normativ a fost deținut de școală, aceasta oferea prin alfabetizare implicit o concepție coerentă despre lume, azi discursul normativ îl dețin fals mass-media și persoana privată care au preluat comportamentul arbitrar, elucubrănt al comunicării sociale. Stranietatea scrierii, în aceeași măsură artificialitatea acesteia, nu a împiedicat utilitatea, prin urmare cea dintâi necesitate de a publica a civilizației proaspăt alfabetizate a fost cea a legilor! Dar cum legile există, e nevoie în condițiile lumii de azi de reintegrarea educației și de integrarea în act a valorilor morale, nu doar de a le cunoaște și valida intelectual.

Walter Ong discuta despre *o oralitate secundară*, J.M. Bertrand prezintă o *discontinuitate secundară*, când ia în calcul analiza unei perspective pe baza exemplului vulgarete, prin care este dovedit faptul că înainte de cetatea greacă, coloniile au fost cele care au preluat scrierea din motivul paradoxal de a-și putea apăra identitatea într-o societate din ce în ce mai eterogenă lipsită de tradiție orală profundă, de sorginte ancestrală. Tocmai instrumentul scrierii devenea liantul de a lega toți acești membri ai comunităților orale de tradiție. Observăm cum scrierea, din această perspectivă, se reliefează ca *un pseudo-contract social*, prin care se obiectivează conviețuirea umană.

ORALITATEA SECUNDARĂ ÎN POST-ADEVĂR

Violența și neadevărul se disting ca două prezențe constante în comunicarea umană din spațiul public; tocmai de aceea, am considerat necesar ca articolul de față să insiste

³¹ Rosalind Thomas, *Oral Tradition and Written Record in Classical Athens*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

asupra factorilor care mărețesc și mărețesc aceste deficiențe ale interacțiunii prin intermediul mijloacelor digitale de comunicare, azi când televiziunea, radioul, internetul reprezintă instrumentele definitorii ale *fluidizării informației* prin tehnologie. Sursele violenței și ale neadevărului se regăsesc în forma principală, pe care comunicarea a căpătat-o în era electronică, și anume, *show-ul*. Cu alte cuvinte, apreciem că nu doar mijlocul principal de comunicare determină prefaceri asupra cogniției, ci de o hotărâtoare importanță este totodată modalitatea de expresie, genul de prim ordin instaurat; iar în cultura începutului de mileniu XXI, *show-ul multimedia* animă întreaga planetă. Putem afirma că tipul divertismentului de azi, mediat public sau privat, este pandantul distopic, a ceea ce epicul reprezenta în era oralității primare dominată de poeți și aezi. Era divertismentului alimentează și cultivă dependențe umane, nu consolidează sensul profund al comunicării, prin gândire critică, rațiune în dialog. Această eră a dependențelor de *show* este definită obiectiv de către teoreticianul mass-media american Neil Postman în felul următor:

Politica noastră, religia, știrile, atletismul, educația și comerțul au fost transformate în adjuvante potrivite show-ului, în mare parte fără protest sau chiar realizat cu sprijin mult prea popular. Rezultatul este că suntem un popor pe punctul de a ne amuza până la moarte... Când o populație devine distrasă de trivialități, când viața culturală este definită drept o rundă perpetuă de distracții, când conversația publică serioasă devine o formă de vorbărie infantilă, atunci când, pe scurt, un popor se transformă doar într-o audiență, iar treburile ei publice, doar un act de vodevil, atunci o națiune se găsește ea însăși în pericol; moartea culturii este o reală posibilitate!³²

Am consemnat deja transformările profunde pe care le-a produs scrierea asupra universului interior uman. Totodată am identificat progresul oferit ființei umane de către alfabetizare, prin generarea unei culturi axate pe rațiune, gândire critică, individualitate, conștiință de sine. Acest fel de a susține progresul este total opus a ceea ce *epoca de piatră a Digitalului* oferă în prezent cogniției oamenilor, pe care îi transformă în subiecți lipsiți de personalitate, motivați de instincte care au luat locul logicii, firescului, analiticului, bunului simț natural. Fiecare tehnologie esențială preluată unanim de societate a creat propria revoluție. Harold Innis indică spectrul larg al efectelor pe care le-a avut *scrierea* asupra intelectului uman, asupra psihicului acestuia, asupra mediului social, politic și economic.

Arta scrisului i-a oferit omului o memorie transpersonală. Oamenilor le-a fost oferită posibilitatea unei memorii extinse și verificabilă artificial a obiectelor și evenimentelor care nu erau prezente la directă vedere sau la amintire. Indivizii și-au aplecat mintea mai degrabă asupra simbolurilor decât a lucrurilor și au trecut dincolo de lumea experienței concrete în lumea relațiilor conceptuale, create într-un univers spațial și de timp extins. Scrierea a îmbunătățit enorm capacitatea de gândire abstractă. Activitățile și capacitățile omului au fost extinse aproximativ proporțional cu utilizarea sporită și perfecționarea înregistrărilor prin scris.³³

³² Neil Postman, *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*, New York, Penguin Books, 1985.

³³ Harold Innis, *Empire and Communications*, University of Toronto Press, 1971, pp. 10–11.

Acestea fiind evidențiate despre specificul culturii alfabetizate, considerăm că, de partea ei, *oralitatea secundară* ancorează cogniția umană în ceea ce este denumit ca *post-adevăr*. În lipsa resorturilor unei educații autentice, care să imprime dincolo de cunoștințe, valori etice, morale, o viziune coerentă asupra lumii și a omului, valul unei anti-filosofii va fi mult mai copleșitor prin efectele distructive decât un tsunami. Transferul de la o *conștiință orală* la una *civilizată prin alfabetizare* s-a produs prin fixarea alfabetului cu toate beneficiile acestuia în definierea intelectuală a ființei umane, altfel spus introducând oralitatea într-o colivie de aur a scrierii. *Domesticirea tehnologiei* nu înseamnă supunerea obiectului cu inteligență artificială pentru satisfacerea strictă a nevoilor omului care o posedă. *Iphone*-ul nu este calul sălbatic pus de-acum la plug, *social media* nu este câinele devenit cel mai bun prieten al căminului uman. Tehnologia domesticită influențează din ce în ce mai mult omul în deciziile morale, în comportament, acțiune și reacții. Obiectele însele au ajuns să precizeze statutul oamenilor, ele „vorbesc” în numele oamenilor și despre oameni.

Jaron Lanier, în *You Are Not a Gadget*, notează:

Ideologia Web 2.0 promovează libertatea radicală pe toată suprafața internetului, dar acea libertatea, în mod ironic, este mai mult pentru mașini decât pentru oameni. Cu toate acestea, se face referire la ceea ce se poate numi „*open culture*”. Comentarii anonime pe bloguri, farse video fade, o practică a fragmentarului, comunicare impersonală care a diminuat comunicarea interpersonală. Comunicarea este în zilele noastre adesea experimentată ca un fenomen supraomnesc care se ridică deasupra indivizilor. O nouă generație a ajuns la maturitate cu așteptări reduse pentru ceea ce o persoană poate fi și, mai ales, cu minime așteptări pentru ceea ce o persoană poate deveni.³⁴

Umanitatea se aliniază, global, într-o condiție a *determinismului tehnologic*, pornit în primul rând de la *felul comunicării*, care influențează atât cotidianul, cât și viitorul societății ființelor umane. Propensiunea de a depinde de tehnologie pentru majoritatea acțiunilor și interacțiunilor umane dezvoltă o coexistență, care se poate analiza și din perspectiva raporturilor de putere. *Eficiența* implică mai mult ca oricând *puterea*. Inteligența artificială, prin care operează neanimatul, așază individul în fața unui raport excepțional în evoluția civilizației, *obiectele autonome preced rațiunea umană în deciziile pragmatice* și, din ce în ce mai mult, în cele de natură morală, fapt ce poate fi observat: începând cu procesul de educație, până la stabilirea opțiunilor de viață, tehnologia pare indispensabilă.

Omul, absorbit de mirajul tehnologiilor de comunicare, din ecosistemul cărora a devenit parte, nu are încă percepția faptului că își predă puterea tehnologiei, care odată cu răspândirea dezvoltării electronice nu mai este o simplă unealtă. Sapa „*nu gândește*” autonom și a fost folosită, de la invenția sa, doar pentru a înlesni o acțiune practică a omului asupra prelucrării materiei, prin asta îndeplinindu-și funcționalitatea și utilitatea. Lingurița „nu are” inteligență artificială, iar folosirea acesteia ține de opțiunea utilizatorului de a da dovadă de comportament civilizată în timpul mesei. Dar smartphone-ul este

³⁴ Jaron Lanier, *You Are Not a Gadget*, New York, Vintage Books, 2011, p. 6.

mai mult decât un lucru pasiv. Ca unealtă care a transformat comunicarea, incluzând specificitățile tuturor mediilor precedente (audio, video, text), și-a întins atât de mult sfera de influență încât a condus la însăși alterarea condiției alfabetizate a normei prin care atributul de *civilizat* era sinonim persoanei *alfabetizate*. Așadar, când discutăm despre impactul noilor mijloace de comunicare în masă digitale, trebuie să luăm în calcul întregul spectru al *redefinirii umanului*. Reevaluarea relației noastre cu tehnologia va deveni imperios necesară, căci dimensiunea cadrului etic lipsește deocamdată, ancorati în dimensiunea *de circularitate*³⁵, pentru a folosi un termen al lui Vilém Flusser, a divertismentului și a dependenței de ireal și suprarealitate pe care componenta media o propagă. Oralitatea rămâne însă dependentă de scriere și citit, potențată fiind de aparatele electronice, azi devenite digitale.

Se poate pretinde cu egală putere de persuasiune că ne aflăm în mijlocul a ceea ce Ong a numit ca a doua oralitate, bazată pe media electronică; simultan putem adăuga faptul că interesul pentru citit, care a fost în declin din cauza dezvoltării televiziunii, s-a triplat între anii 1980–2008, deoarece este modalitatea covârșitor preferată de a primi cuvinte prin intermediul internetului.³⁶

Prin *oralitate* a fost exprimat, de regulă, un criteriu primar al identificării anumitor discipline particulare, care se ocupă, de exemplu, cu examinarea *transferului de cunoaștere umană*, de la o generație la alta, prin artele spectacolului, manifestarea esențială fiind a rapsodului în fața audiențelor de oameni prezenți fizic.³⁷ Ruth Finnegan a exprimat ambiguitățile, dar și controversele academice, care înconjoară cuvintele *oralitate* și *oral*.³⁸ Secolul XX a redescoperit *oralitatea culturilor primare* prin studiile unor tineri cercetători precum Milman Parry sau Albert Lord, reaprinzând lumina în beciul cognitiv al conștiinței de grup. Epoca *post-adevărului* ne pune în condiția unei existențe continue sub formă de spectacol, fie el și ireal mediatic sau multimedia circumcis spațiului privat prin accesoriile oricărui smartphone deținut de mai toți membrii familiei. Spectacolul, indică Walter Ong, nu este străin de natura ființei umane în comunitate:

Culturile orale pe drept cuvânt produc spectacole puternice și frumoase ale artelor verbale de înaltă valoare artistică și umană, care nu mai sunt posibile din moment ce scrierea a luat în stăpânire *psyche*-ul. Cu toate acestea, fără scriere, conștiința umană nu poate să își atingă deplinul potențial, nu poate produce alte creații frumoase și puternice. În acest sens, oralitatea are nevoie să producă și este destinată să producă scriere. Alfabetizarea, așa cum vom vedea, este absolut necesară pentru dezvoltarea atât a științei, cât și a istoriei, filosofiei, pentru înțelegerea explicativă a

³⁵ Vilém Flusser, *Does Writing Have a Future?*, University Of Minnesota Press, 2011.

³⁶ Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* (30th Anniversary Edition with additional chapters by John Hartley), Routledge, 2012, p. 236. În postfața acestei ediții, John Hartley analizează critic dimensiunea ideilor avansate de către Ong și valabilitatea oralității secundare la trei decade de la apariția teoretizării acesteia, în cadrul eseului „After Ongism, The evolution of networked intelligence”.

³⁷ Ruth Finnegan, *Oral Traditions and the Verbal Arts, a Guide to Research Practices*, Routledge, 1992, p. 5.

³⁸ *Ibidem*, p. 6.

literaturii de orice gen, totodată pentru explicația limbii în sine, inclus fiind aici chiar vorbirea!³⁹

Continuând gândirea lui Walter Ong, putem deduce potențiale viitoare beneficii prin luarea în stăpânire a *psyche-ului de către digital*, dacă vom trata *post-adevărul* ca fiind doar tranziția convulsivă necesară interiorizării și educării a ceea ce mijloacele revoluționare digitale de comunicare instantanee pot oferi umanității. Așa cum adoptarea alfabetizării în Grecia Antică a avut nevoie de câteva sute de ani pentru a i se evidenția avantajele impresionante, tot astfel *post-adevărul* constituie abuzul de tehnologie prin lipsa de educația a omului cu privire la întrebuințarea acesteia. Prin urmare, se ridică o întrebare esențială: sunt, odată cu acestea, violența verbală și falsitatea (tradusă doct ca *post-adevăr*) doar tranziții? Considerăm că răspunsul poate fi unul singur: doar prin repunerea educației clasice obiective, și nu a *self-teaching*-ului, așa cum este tendința actuală, ca principala sursă de construcție a personalității, sensul binelui personal și comunitar poate supraviețui tsunami-ului *post-adevărului*.

Oralitatea a redevenit atractivă pentru oamenii de știință și, totodată, o temă populară de dezbatere pentru filosofi ai culturii sau lingviștii culturii *pop media*, aducând o controversă academică importantă în cursul secolului XX. Pe de o parte, au existat savanți ce au impus o direcție de *analiză a oralității în opoziție cu alfabetizarea*, așa cum putem constata la Walter Ong sau Jack Goody⁴⁰. Pe de altă parte, a căpătat o autoritate similară „teoria condiționării sociale prin obiceiurile și comportamentele general acceptate”, afirmată ca o critică la adresa determinismului tehnologic. Autori precum Brian Street, Sylvia Scribner, Wallace Chafe, John Miles Foley s-au declarat împotriva acceptării unei viziuni care să admită existența unei așa-zise *mentalități primitive*.

De orice parte a direcțiilor amintite ne-am afla, este cert un lucru, *oralitatea se opune alfabetizării, formal*, ca mijloc de comunicare, definind caracteristici cognitive și sociale specifice. Opinia noastră se îndreaptă spre o analiză a formelor limbajului uman necesar a fi făcută systemic integrator, deoarece oralitatea nu poate fi despărțită de alfabetizare, tot așa cum azi nu mai putem îndepărta valența digitală din universul comunicării umane. În termenii general acceptați, atunci când gândim sensul cuvântului *oral*, suntem conduși instinctiv la *folclor*, la *informație transmisă pe care verbală* sau *prin arte verbale*. Este limpede contrastul cu scrierea și citirea, tradițiile orale implicând situația inexistenței mijlocului scris, tipărit de comunicare. Am menționat deja, înclinația minții umane către oralitatea care se înfiripă în orice altă modalitate de comunicare, dar la fel se întâmplă și cu *imaginea*, așa cum filosoful Vilem Flusser argumentează în lucrările sale⁴¹. Imaginea a pătruns în paginile cărților tipărite, în defavoarea abstractului deschis de către alfabetizare, tot așa cum oralitatea molipsește orice alte mijloace de expresie și interconectare digitală prin diluarea raționalului. Această specificitate a oralității nu o percepem ca malefică asupra gândirii logice, așa cum se remarcă în *post-adevăr*. Lipsa raționamentului logic, încălcarea tuturor normelor și valorilor o poți realiza prin toate

³⁹ Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, p. 44.

⁴⁰ Jack Goody (ed.), *Literacy in Traditional Societies*, Cambridge University Press, 1968.

⁴¹ Vilem Flusser, *Does Writing Have a Future?*

mijloacele de comunicare, servindu-te atât de scriere, cât și de oralitate. De aceea, prin încercarea plauzibilă de continuare a liniei de gândire teoretică dezvoltată de filosoful american Walter Ong, am ajuns la concluzia menționată de-a lungul acestui articol că în această treaptă a evoluției progresului tehnologic, umanitatea are nevoie, mai întâi de toate, de o *educație asupra modului însuși de utilizare* a acestor noi medii de comunicare.

Folcloristul american Bruce Jackson distingea o influență esențială asupra rezultatelor cercetărilor etnologice a tehnologiei folosite în păstrarea arhivistică a documentelor audio sau filmate.

Filmul și video-ul sunt instrumente minunate pentru cercetătorul ce lucrează pe teren, permițându-ne să conservăm cantități de informație pe care nu am putut să le stocăm până acum, dar chiar acestea ne fac să fim mult mai distanți față de ceea ce privim, în comparație cu orice alt instrument pe care l-am avut vreodată la dispoziție!⁴²

Concluzia sa este importantă pentru că putem conștientiza înrâurirea potențială asupra propriei persoane prin utilizarea preponderentă a unui instrument specific pentru a comunica, relaționa cu celălalt. Efectele *social media* devin relevante gândindu-ne la impactul pe care îl au în a modifica percepția și concepția ființei umane despre lume, devenită simplu *utilizator*, mențione de o vitală importanță existențială. Mentea umană nu a fost un recorder biologic, nu asta a însemnat scopul final al oralității, tot astfel, alfabetul, cu toate că a fost perceput la momentul inventării sale ca formă primară de a stoca sunetul în formă vizibilă, a avut un rol potențator asupra conștiinței umane. Prin urmare, ne aflăm în plină interiorizare a epocii digitale, care va evolua spre educarea utilizării resurselor ei; în felul acesta, amplificarea beneficiilor asupra cogniției sau conștiinței va deveni realitate. În acest sens, îl readucem în actualitate tot pe Bruce Jackson cu observația sa relevantă: „Fiecare mașină îți limitează mobilitatea și îți definește opțiunile. Prin urmare, e indicat să știi cu adevărat care îți sunt nevoile și să nu utilizezi niciodată mai multă tehnologie decât ai nevoie!”⁴³

Trebuie specificat faptul că *determinismul tehnologic* nu s-a infiltrat în straturile cele mai profunde ale obișnuinței umane fără crearea unei dependențe care a reprimat în cele mai multe cazuri utilizarea rațiunii. Ca urmare, un simptom esențial care a condus la avansul oralității secundare rămâne *dependența de tehnologie*, pe care am accentuat-o deja, care a fost încurajată instituțional în societate. „Nu ești pe de-a-ntregul om prezent în contemporaneitate, nu ești în totalitate șofer, elev, student, mamă, manager sau vânzător fără posesia unui smartphone care să ofere comunicarea mediată, ca supliment al comunicării fizice”, aceasta pare să fie mentalitatea actuală. În ultimul capitol al lucrării sale, intitulat „*Media versus human communication*”, Walter Ong afirmă:

Pentru a vorbi, e necesar să te adresezi unei alte persoane sau mai multora. Oamenii în toate mințile nu colindă pădurile vorbind de unii singuri către nimeni. Chiar și vorbind cu sine ai nevoie să pretinzi că ești două persoane. Rațiunea acestui lucru rezultă din aceea că spusele mele depind de realitatea sau de fantezia pe care mi le imaginez,

⁴² Bruce Jackson, *Fieldwork*, University of Illinois Press, USA, 1987, p. 109.

⁴³ *Ibidem*.

atunci când vorbesc sau despre ce răspunsuri anticipez. Comunicarea umană niciodată nu este cu sens unic. Întotdeauna, comunicarea nu doar solicită răspunsuri, ci este ea însăși modulată, ca formă și conținut de răspunsurile anticipate.⁴⁴

Marshall McLuhan vorbea despre alfabet ca despre *mother of invention*⁴⁵, iar Edward Sapir și Benjamin Lee Whorf au argumentat în studiile lor că felul în care este utilizat limbajul vorbit are funcție noetică și structurează modul în care ființa umană percepe și gândește. Doar creșterea importanței alfabetizării a reușit ca vorbirea să fie surclasată în importanță și relevanță. Centralizarea epistemică în jurul scrierii a avut perioada sa de revoluție interioară și convulsivitate a societății, chiar înainte de a i se face cunoscute beneficiile temeinice. Dacă oralitatea definea un model de gândire specific, alfabetizarea și digitalizare își au propriile modele, care își suprapun particularitățile peste acelea ale oralității. Instantaneitatea, calitatea definitorie a oralității, s-a potențat exponențial prin componenta digitală, putând valida azi paradoxala circumstanță a *scrierii care devine orală*, transformându-se în *naturalul mod* de comunicare al ființei umane în cadrul aplicațiilor de mesagerie digitală sau în messenger-ul social media. Exemplul acesta concret întărește teoria lui Walter Ong care insista atrăgând atenția că instrumentul principal de comunicare transformă gândirea celor care îl folosesc, și aici nu facem referire la gândirea asupra propriei instrumentalizări, ci la influențarea perspectivei asupra vieții, asupra concepției lumii. Este și ideea lui Harold Innis că prin utilizarea preferențială și particulară a unui mijloc principal de comunicare sunt atrase modificări în sistemul de organizare al societății.

Lingvistul John McWhorter scria, în anul 2013, în cadrul unui articol publicat de *Time Magazine*⁴⁶, că mesajele SMS, de tip scurt text, vor constitui, în fapt, o revoluție asupra vorbirii. Opinia acestuia era că noul fel de a scrie în „limbaj vorbit” va afecta condiția alfabetizată a umanității. Prin realizarea fizică a opțiunii de a scrie și transmite informație cu aceeași viteză precum a vorbitului, se va instaura *un cult al conciziei*, în termenii lui McWhorter. Noi nu suntem întocmai de acord că această concizie implică și raționament critic, logic, căci odată cu această conversie, se destramă și atenția persoanei aflate în proces de *small text*, expresie provenită de la *small talk*. Pe de altă parte, Nick Bilton, într-un articol adresat problemei dezvoltării cognitive timpurii⁴⁷, aduce o critică raportului dintre *copil și tabletă*, după caz, *smartphone*, care conduce la efecte negative asupra raportului cu celălalt și cu realitatea lumii. În fața unui telefon inteligent, ființa umană *se adaptează singurătății* și nu deprinde ceea ce semnifică importanța *solitudinii* în existența umană.

⁴⁴ Walter J. Ong, *Orality and Literacy The Technologizing of the Word*, p. 194.

⁴⁵ M. McLuhan, R.K. Logan, „Alphabet, Mother of Invention”, în *ETC: A Review of General Semantics*, No. 34 (4), December, 1977, pp. 373-382.

⁴⁶ *Time Magazine*, „Is Texting Killing the English Language?”, disponibil la adresa: <https://ideas.time.com/2013/04/25/is-texting-killing-the-english-language/>, site consultat la data 08.12.2021.

⁴⁷ Nick Bilton, „The Child, the Tablet and the Developing Mind”, în *New York Times*, disponibil la adresa: <https://bits.blogs.nytimes.com/2013/03/31/disruptions-what-does-a-tablet-do-to-the-childs-mind/>, site consultat la data de 08.12.2021.

Interacțiunea din timpul conversațiilor în plan fizic, directe, între persoane este cea care conduce la un înțeles normal al solitudinii și al diferenței dintre aceasta și singurătate. Deprinderea felului de a relaționa cu lumea vie nu se poate educa totalizator în regim mediat de tehnologie, însăși explorarea imaginației proprii nu va conduce la valorizarea ființei umane, dacă va fi inspirată doar de tehnologie. Ceea ce afirmă în esență Bilton este următorul lucru: dacă nu îți vei învăța copiii să fie echilibrați cu propria persoană prin descoperirea propriei conștiințe, vor ști doar să fie singuri. Cu toate impediamentele efectelor reale din prezentul contemporaneității, ipoteza pe care o susține acest articol este aceea că digitalizarea, asemenea alfabetizării, ca mediu principal de comunicare, va potența într-un final, intelectul uman conducând la un salt evolutiv cognitiv. În 1926, Breasted nota: „Invenția scrisului și a unui sistem convenabil de înregistrări pe hârtie au avut o influență mai înălțătoare asupra rasei umane, decât orice altă realizare intelectuală din evoluția omului. Carlyle, Kant, Mirabel și Renan credeau că scrisul era începutul civilizației.”⁴⁸

CONCLUZII

O condiție pe care o împlinește cercetarea noastră este aceea de a demonstra, în primul rând, actualitatea și importanța teoriei lui Walter Ong în privința repunerii umanității în circumstanțele tiparelor orale de gândire. Mass-media, mijloacele de comunicare digitale și abordarea multimedia a expresiei din spațiul privat sau public au repus omul în cadrul misticii de grup, al detașării de gândirea critică, al acțiunii pe baza sentimentelor vidate de sens rațional. Pe baza acestor evidențe, reiese chiar acceptarea unei concepții asupra lumii, în detrimentul gândirii critice. Altfel spus, *oralitatea secundară* tinde să anuleze beneficiile oferite de alfabetizare ființei umane: universalitatea principiilor, conștiința de sine, imuabilitatea conceptelor, valabilitatea științei. Tema vitală a identificării unei *oralități secundare* rezultă din lucrarea lui Walter Ong *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, prin analiza făcută mijloacelor principale electronice de comunicare, căci teza principală rămâne valabilă: mijlocul principal adoptat de umanitate afectează modul de a gândi, restructurând indirect organizarea întregii societăți. Mass-media, în prezent, imprimă cogniției ființelor umane atracția pentru valențele show-ului ca șablon de comunicare. Omul a deprins și împrumutat în adresarea către lume și către celălalt mijloacele proprii televiziunii sau ale radioului. Mediatizându-se pe sine, omul devine un produs, mai degrabă decât un cetățean. Cu toate că teoria lui W. Ong a fost lansată la debutul exploziei progresului media electronice, în 1982, ideea esențială își păstrează valabilitatea și în epoca prezentă, în plină convergență media, axată pe interconexiunea computerului personal, cu televiziunea, radioul, ziarele cu smartphone-ul.

Ne-am oprit asupra combativității și agresivității influențate de modul oral de a gândi pentru a sublinia anumite efecte negative ale post-adevărului. Cu toate că digitalul

⁴⁸ James Henry Breasted, *The Conquest of Civilization*, Harper & Brothers, USA, 1926, p. 23.

și social media sunt considerate ca eliberatoarele expresiei și a adevărului, apreciem că se consideră fals, indus de post-adevăr, că singura libertate pe care o avea omul sub *autoritatea alfabetizării* era una impusă, a formei fixe, determinate, inerte, a textului tipărit. O astfel de gândire eronată ar face ca biblioteca din Alexandria să fie percepută ca o simplă arhivă de texte *read only*, care nu a constituit o mare pierdere pentru umanitate. Adepții noii oralități, sub spectrul social-multimedia, pot considera că tiparul (alfabetizarea) a oferit autoritatea adevărului unor instituții care și-au exercitat controlul deplin împotriva celor cărora li se adresa doar pentru că puterea cuvântului era centralizată. Social media, psihologia instinctelor și consumerismul industrializat tind, în lipsa criteriilor fundamentale de valoare, să desconsidere epoca tiparului și a alfabetizării, confundând *ordonarea cunoașterii*, educația, comunicarea umană veritabilă cu autoritarismul. Platformele prin intermediul cărora se puteau interconecta milioanele de oameni erau la începutul anilor '80 din secolul trecut doar un potențial. Acestea, în prezent, au schimbat fundamental modalitatea de a se comunica.

Am rezervat un spațiu pentru a lua în considerație și criticile aduse teoriei lui Walter Ong. Ca exemplu, Tom Pettit în comentariile pe care le-a făcut operei lui Ong, expune faptul că alfabetizarea, prin epoca tiparului, nu ar reprezenta, în mod necesar, un proces care conduce la trezirea conștiinței de sine. Nivelul conștientizării ființei umane vis-à-vis de acțiunile sale personale, sociale, politice, economice sau administrative nu este garantat de emanciparea prin invenția printului. De aceea, *paranteza Guttenberg*, despre care discută Tom Pettit, ar fi doar o etapă de pe traiectoria gândirii umane care va căuta oricând să refacă modalități anterioare ale comunicării, ancorate în oralitate, folosind instrumentele multimedia ale secolului digital. Dominația alfabetizării se va termina, iar îndepărtarea acesteia se produce „natural”, tocmai pentru că există oportunitatea tehnică. Rămâne de estimat cum se pot culege roadele progresului tehnologic din comunicarea digitală deja interiorizată de ființa umană, fără a se renunța la rațiune, logică, gândire critică și conceptuală. Adepții *parantezei Guttenberg* motivează că viitorul ține de ceea ce se poate numi *inteligenta interconectată a mijloacelor de comunicare digitale* multimedia, un mix al alfabetizării cu oralitatea. Digitalul și internetul pregătesc ceea ce se poate numi *Distribuție Interconectată de Inteligență*.

Tehnologiile electronice ale comunicării instantanee și detașate de limitările analogice sunt rezultatul omului modern. Descoperirea tiparului, conform lui Walter Ong și Marshall McLuhan, reprezintă invenția etalon în prefacerea alfabetizării. În prezent, nu doar arhiva cunoașterii umane capătă forma sa externalizată prin internet, ci însuși felul de a gândi. Gândirea morală este la un pas de a fi cedată algoritmului digital, iar ultimul cuvânt al progresului tehnologiilor de comunicare tinde să vizeze conștiința umană. Cu toate acestea, prin evoluția tehnologiilor de comunicare, ar fi impropriu spus că umanitatea a deprins standardele profunde ale comunicării interpersonale.

Am urmat de-a lungul acestui articol argumentele pe care Walter Ong le-a identificat pentru a susține autenticitatea noțiunii de *oralitate secundară*, ca rezultat al evoluției electronice, digitale a mijloacelor de comunicare, precum radioul, televiziunea, internetul. Am identificat și reliefat contrastele evidente între *modul oral de a gândi* al ființelor

umane dinaintea apariției scrierii și *modelul noetic al minții alfabetizate*, așa cum este afirmat de Ong. Ca urmare, am analizat de ce oralitatea primară este încadrată prin următoarele particularități: „o lume mnemotică a imitației, antagonică, redundantă, abundentă, tradiționalistă, participativă, călduros umană”⁴⁹, iar dimensiunea alfabetizării este caracterizată ca „analitică, exactă, vizuală, imobilă în cadrul lumii ideilor pe care Platon le pretindea”⁵⁰. Este de remarcat faptul că analiza binară a comunicării umane, determinată de factorul oral sau alfabetizat, este metoda aleasă de savantul american pentru a putea evidenția epoca *mass-media*, dar și atributele fonocentrismului sau ale logocentrismului, atunci când discută poziția platonicească asupra alfabetizării. Analiza de tip binar a mijloacelor de expresie umane, oralitate–alfabetizare, nu a rămas doar în spectrul teoriei comunicării, ea poate fi regăsită și în antropologia structuralistă, prin Claude Lévi-Strauss, de exemplu, care folosea identificarea binară ca pe o teorie a marii diviziuni. În *La Pensée Sauvage* aprecia că bricolajul reprezintă rezultatul modului oral de a gândi și acționa în transformarea lumii, pe când ingineria este rezultatul modului alfabetizat de a fi.

O temă ce rămâne deschisă este însă concepția despre *știință*, pe care *oralitatea secundară* a prezentului o afectează deplin. Cu toate că subiectele atinse de-a lungul articolului sunt justificate a fi pretext pentru necesitatea abordării percepției științei de către *omul post-adevărului*, am considerat a fi justificat să rămânem în aria inițială a demersului, adică explicitarea doar a „Ce este oralitatea secundară?” la Walter Ong. Cu toate acestea, este important să amintim contribuția lui Andrei Cornea la teoretizarea temei amintite.

Andrei Cornea, în 1988, la doar șase ani după apariția în Statele Unite ale Americii a lucrării lui W. Ong, *Orality and Literacy*, publica „Scriere și oralitate în cultura antică”⁵¹, un studiu axat pe analiza impactului *oralității secunde* în cultura Greciei Antice. Menționăm că filosoful român preferă denumirea de *oralitate secundă* și nu *oralitate secundară*, așa cum am tradus expresia lui Walter Ong. Am apreciat că traducerea *oralitate secundară* exprimă intenția savantului american, justificându-ne alegerea pe faptul că însuși Ong subliniază în lucrarea sa, care ne este obiectul de cercetare în acest articol, că termenul de *secondary* nu este ales pentru plasarea oralității pe o scară a importanței mai puțin valorizată față de alfabetizare, ci pentru accentuarea condiției cronologice:

Este evident că teoria actului vorbirii și teoria răspunsului din partea cititorului pot fi extinse și adaptate pentru a pune în lumină felul în care radioul și televiziunea sunt folosite (precum și utilizarea telefonului). Aceste tehnologii aparțin epocii unei oralități secundare (o oralitate nu anterioară scrierii și a printului, așa cum este oralitatea primară, ci este o consecință directă și dependentă de scriere și de tipar). Pentru a fi adaptată la ele, teoria actului vorbirii și a răspunsului din partea cititorului are nevoie să fie relaționată la prima oralitate.⁵²

⁴⁹ Walter Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, p. 185.

⁵⁰ *Loc. cit.*

⁵¹ Andrei Cornea, *Scriere și oralitate în cultura antică*, București, Editura Cartea Românească, 1988.

⁵² Walter Ong, *op. cit.*, p. 189.